

O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.

Samadova Nafisa Niyozovna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisda o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlashning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati zamonaviy ta'lim talablari asosida yoritib berilgan. O'quvchilarning mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot jarayonida muammoli ta'lim, savol-javob texnologiyasi, bahs-munozara va refleksiv yondashuv mexanizmlaridan foydalanish samaradorligi asoslanadi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchining fasilitatorlik roli alohida ta'kidlanadi. Tezisda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini baholash mezonlari va ko'rsatkichlariga ham e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonini takomillashtirish va o'quvchilarning intellektual faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, ta'lim jarayoni, pedagogik mexanizmlar, muammoli ta'lim, refleksiya, o'quvchi faolligi.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki ularni tahlil qilish, baholash va asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, ularning mustaqil qaror qabul qilishga tayyorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tadqiqotlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar tanqidiy fikrlashni XXI asr kompetensiyalarining ajralmas tarkibiy qismi sifatida e'tirof etmoqda.

Ilmiy manbalarda tanqidiy fikrlash tushunchasi axborotni mantiqiy tahlil qilish, dalillarni solishtirish, muammolarga nisbatan turli nuqtayi nazarlarni baholash hamda asoslangan qarorlar qabul qilish jarayoni sifatida talqin etiladi. Ta'lim jarayonida mazkur ko'nikmalarni rivojlantirish an'anaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolmasdan, muammoli ta'lim, bahs-munozara, refleksiya va faol o'qitish metodlari orqali amalga oshirilishi zarurligi ta'kidlanadi. Ayniqsa, o'qituvchining yo'naltiruvchi va fasilitator sifatidagi faoliyati o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu boisdan, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini aniqlash va ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish pedagogik tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tezis aynan ushbu masalaga bag'ishlanib, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslari hamda amaliy mexanizmlarini yoritishga qaratilgan.

Asosiy qism:

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda tanqidiy fikrlash o'quvchining bilimlarni faqat qabul qiluvchi emas, balki ularni tahlil qiluvchi, baholovchi va qayta ishlab xulosalar chiqaruvchi

subyekt sifatida shakllanishini ta'minlovchi muhim kompetensiya sifatida talqin etiladi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish hamda ta'lim natijalarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash va amaliyotga joriy etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim mexanizmlaridan biri muammoli ta'limni tashkil etish hisoblanadi. Muammoli vaziyatlar o'quvchilarni mavjud bilimlarini qayta ko'rib chiqishga, yangi axborotni izlashga va mantiqiy xulosalar chiqarishga undaydi. Bunda o'quvchilar muammo yechimini izlash jarayonida turli g'oyalarni solishtiradi, dalillarni tahlil qiladi hamda o'z fikrini asoslashga harakat qiladi. Natijada bilimlar yuzaki emas, balki ongli va chuqur o'zlashtiriladi. Bahs-munozara va savol-javob texnologiyalaridan foydalanish ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayonda o'quvchilar o'z nuqtayi nazarini himoya qilish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish va mantiqiy dalillar asosida xulosa chiqarishga o'rganadilar. Bu esa o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning fikrlash moslashuvchanligini ham oshiradi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda refleksiya mexanizmi alohida o'rin tutadi. Refleksiv faoliyat o'quvchilarga o'z o'quv faoliyatini baholash, yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlash va kelgusida ularni bartaraf etish yo'llarini belgilash imkonini beradi. Refleksiya jarayonida o'quvchilar nafaqat natijani, balki unga erishish jarayonini ham tahlil qiladilar, bu esa tanqidiy fikrlashning chuqurlashuviga olib keladi.

Shuningdek, o'qituvchining pedagogik roli tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mexanizmlarining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Zamonaviy ta'lim yondashuvlarida o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarni fikrlashga yo'naltiruvchi, muhokamaga jalb qiluvchi va mustaqil xulosalar chiqarishga undovchi fasilitator sifatida faoliyat yuritadi. Bunday yondashuv o'quvchilarda o'z fikriga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Yuqorida ko'rib chiqilgan mexanizmlar o'zaro uyg'un holda qo'llanilganda, o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini tizimli va barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning intellektual faolligini kuchaytirish va ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tezis doirasida olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarning axborotni ongli qabul qilishi, uni tahlil qilishi, baholashi hamda asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida muammoli ta'lim, bahs-munozara, savol-javob texnologiyalari va refleksiya mexanizmlarini tizimli qo'llash o'quvchilarning bilish faolligini oshirib, ularning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining yo'naltiruvchi va fasilitator sifatidagi faoliyati tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchi tomonidan yaratilgan ochiq va erkin muhokama muhiti o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon etishiga, qarama-qarshi nuqtayi nazarlarni tahlil qilishiga imkon beradi. Shuningdek, refleksiv faoliyatni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quvchilarning o'z o'quv faoliyatini baholash, xatolar ustida ishlash va bilimlarini takomillashtirishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik mexanizmlarning uyg'un va izchil qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tezis natijalari ta'lim amaliyotida qo'llash uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Ennis R.H. Critical Thinking. — New Jersey: Prentice Hall, 2018.
- 2.Facione P.A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. — Insight Assessment, 2020.
- 3.Paul R., Elder L. The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools. — Foundation for Critical Thinking, 2019.
- 4.Fisher A., Scriven M. Critical Thinking: Its Definition and Assessment. — Cambridge University Press, 2017.
- 5.Halpern D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. — New York: Psychology Press, 2018.
- 6.Brookfield S.D. Teaching for Critical Thinking. — San Francisco: Jossey-Bass, 2017.
- 7.Kuhn D. Teaching and Learning Science as Argument. — Science Education, 2019.
- 8.OECD. PISA 2022 Results: Creative and Critical Thinking. — Paris: OECD Publishing, 2023.
- 9.Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. — Jossey-Bass, 2018.
- 10.Zohidov B., Abdurahmonov A. Zamonaviy ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
- 11.Karimova M.X. Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini shakllantirish. — Pedagogika jurnali, 2022.